

ปัญหาบางประการที่เกี่ยวเนื่องกับพรรคการเมือง

อรุณ สุภาพ

เกี่ยวกับเรื่องนี้ ผู้เขียนเพียงแต่จะชี้ให้เห็นถึงปัญหากว้าง ๆ ที่อาจเกี่ยวเนื่องกับพรรคการเมืองโดยทั่วไป ทั้งนี้จะเสนอในลักษณะที่เป็น cross-cultural analysis คือการวิเคราะห์ครอบคลุมถึงปรากฏการณ์ที่เกี่ยวกับพรรคการเมืองในกลุ่มวัฒนธรรมต่าง ๆ ปัญหาที่น่าคิดเกี่ยวกับเรื่องพรรคการเมืองนี้มีหลายประการ ดังจะแยกกล่าวเป็นหัวข้อใหญ่ ๆ ดังต่อไปนี้

๑. ปัญหาเกี่ยวกับการเกิดและความมั่นคงของพรรคการเมือง

มีสมมุติฐานเกี่ยวกับเรื่องการเกิดของพรรคการเมืองว่า เกี่ยวพันกับผลประโยชน์ (interest) ของประชาชน หรือถ้าพูดกลับกัน interest เป็นสิ่งที่ป็นรากฐานสำคัญของการก่อตั้งพรรคการเมือง และ interest นี้เองจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้พรรคการเมืองมั่นคง มีเสถียรภาพ ในทางวิชาการรัฐศาสตร์แขนง

behavioral นั้น เราถือกันว่า interest เป็นพลังชักจูงใจที่มีอิทธิพลยิ่ง ในทาง การเมือง (motivational force) เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดทัศนคติ ทำที่ และพฤติกรรมของบุคคล ในการดำเนินวิถีชีวิตทางการเมือง (political way of life) โดยหลักวิชาแล้ว interest นี้จะมีลักษณะอย่างใดประการใดนั้นขึ้น อยู่กับสภาพของสังคม สังคมเกษตรกรรม หรือ agraria society นั้นลักษณะของ interest มักจะมีลักษณะเป็น homogeneous คือคล้ายคลึงกันมากจนกระทั่งเกือบจะเหมือนกันเป็นอันหนึ่งอันเดียว ส่วนสังคมอุตสาหกรรม (industria society) มีลักษณะ interest เป็น heterogeneous คือมี interest ที่แตกต่างกันหลายประเภท โดยนัยนี้ สังคมที่มี homogeneous interest ความต้องการที่จะแข่งขันในทางการเมือง (political competition) มีน้อย ตรงกันข้ามประเทศที่มี heterogeneous inter

est นั้น ความปรารถนาที่จะแข่งขันในทาง การเมือง มีอยู่เป็นอันมาก ด้วยเหตุที่ว่า interest กลุ่มต่าง ๆ ต่างก็พยายามรักษาผลประโยชน์ของตน และการรักษาตลอดจน เสริมสร้างผลประโยชน์ของตนให้เพิ่มพูนนั้น จะทำได้เป็นผลสำเร็จก็ต่อเมื่อสามารถเข้าไป ควบคุมกลไกในทางการเมืองของประเทศได้ เหตุนี้กลุ่มผลประโยชน์และการแข่งขันเพื่อ รักษาผลประโยชน์ของตนจึงทำให้เกิดการ รวมกลุ่มการเมืองขึ้น ซึ่งจะเป็นรากฐานหรือ ที่มาของพรรคการเมือง พรรคการเมืองต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นตามกระบวนการอันนี้ จึงเป็นพรรค การเมืองที่ทั้งขึ้นด้วยหลักการ และความต้อ กการของประชาชนที่มีผลประโยชน์คล้ายคลึง กันอย่างแท้จริงโดยต่างกลุ่มต่างก็รวมเอาผู้ที่มีผลประโยชน์ อย่างเดียวกัน มารวมกันขึ้น เป็นอันหนึ่งอันเดียว

จากลักษณะดังกล่าวนี้ ทำให้เกิดปัญหา ที่น่าพิจารณาหลายประการ

๑.๑ ในประเทศที่กำลังพัฒนา ซึ่งโดย มากมักเป็นกลุ่มเกษตรกรรมนั้น ประชาชน ส่วนใหญ่มีอาชีพในกานกสิกรรม จัดได้ว่ามี ผลประโยชน์ในสาระไปในทางเดียวกันทั้งสิ้น

เมื่อลักษณะของผลประโยชน์เป็นดังนี้ ความ รู้สึกที่จำเป็นจะต้องมีการแข่งขันกันเพื่อรักษา ผลประโยชน์จึงมีน้อย ด้วยเหตุนี้การรวม กลุ่มในทางการเมืองให้แน่นแฟ้น จึงเกิดได้ ยาก ยิ่งกว่านั้นจะทำให้ไม่อาจทำหน้าที่ใน ฐานะพรรคการเมืองได้ดี โดยเฉพาะในแง่ที่ ว่าพรรคการเมือง จะต้องเป็นผู้ให้แนวนโยบาย ต่าง ๆ (furnisher of alternatives) เมื่อผล ประโยชน์เหมือนกันเสียแล้ว พรรคการเมือง ที่เกิดขึ้นจึงคล้ายคลึงกันทั้งใน ด้านองค์ประ กอบและนโยบาย บทบาทและหน้าที่ดังกล่าว จึงย่อมนไป

๑.๒ ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับข้อ ๑.๑ คือ เมื่อขาดความแตกต่างกันในด้านผลประโยชน์ ก็คือ ขาดความรู้สึกที่จะมีความจำเป็นใน การแข่งขันเพื่อรักษาผลประโยชน์ที่ดี การ รวมกลุ่มในทางการเมืองหากจะเกิดขึ้น ก็มัก จะถือบุคคลเป็นเกณฑ์ คือถือบุคคลิกภาพ มีอำนาจ มีอิทธิพล มีลักษณะ leadership มีบุณบารมี (บุคคลประเภทนี้ทางวิชาการ เรียกว่า charismatic leadership) เป็นศูนย์ รวมการจัดตั้งกลุ่มการเมือง หรือพรรคการเมือง

ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่า ในประเทศที่กำลังพัฒนาแล้ว รากฐานของพรรคการเมืองก็แตกต่างกันเป็นอันมาก ประเทศที่พัฒนาแล้ว ประชาชนจัดตั้งพรรคการเมืองเพราะมีความต้องการอย่างแท้จริง ที่จะปกป้อง เพิ่มพูน และหาหลักประกันของผลประโยชน์ตน จึงได้รวมกันขึ้นเพื่อให้บรรลุผลดังกล่าว ทำให้พรรคการเมืองนั้นมีหลักการเป็นของตนเอง และยึดหลักเป็นแนวทางในประเทศกำลังพัฒนา สาเหตุของการก่อตั้งพรรคการเมืองเมื่อไม่อาจถือผลประโยชน์หรือหลักการใด ๆ ได้ก็มักจะยึดเอา charismatic leadership เป็นหลัก การรวมกันในลักษณะนี้จึงหละหลวมด้วยเหตุผลหลายประการ เช่น กลุ่มของประชาชนที่ยึดเอา leader ต่างๆ เป็นผู้นำนั้นมีความโน้มเอียงที่จะมีหลายกลุ่ม เพราะในแต่ละ สังคม ย่อมมี บุคคลที่จะเป็น charismatic leaders อยู่จำนวนหนึ่ง บรรดา กลุ่มต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น มีความแตกต่างกันตรงหัวหน้าแต่ข้อเท็จจริงแล้วองค์ประกอบของบุคคลที่รวมกันขึ้น เป็นพรรคการเมืองก็คือบุคคลที่มีผล ประโยชน์คล้าย คลึงกัน นโยบายของพรรคการเมืองที่มาจาก charismatic leader มักจะมาจากอิทธิพลของหัว

หน้านั่นเอง นโยบายนั้นมักจะเป็นผลจากเจตนารมณ์ ความปรารถนา และความรู้สึกของหัวหน้า หาใช่มาจากความต้องการของสมาชิกของพรรคไม่ นโยบายของแต่ละพรรคเป็นความแตกต่างของแนวความคิดเห็นของบรรดาหัวหน้าพรรคเท่านั้น ความแตกต่างนี้ มิได้สะท้อน ให้เห็นถึง ความแตกต่างของความต้องการใด ๆ ของประชาชนในประเทศ ยิ่งกว่านั้น การยึดถือเอาบุคคลเป็นที่พึ่งพิงทางการเมือง แทนที่จะยึดถือหลักการ ย่อมทำให้การก่อตั้งพรรคการเมืองเสี่ยงต่อการล้มละลาย เพราะบุคคลย่อมมีจุดอ่อน มีความบกพร่อง มีความหลง การรวมกลุ่มแบบ charisma จึงทำให้พรรคการเมืองไม่ยั่งยืน แยกแยกได้ง่าย และโดยเหตุที่ไม่มี การยึดหลักการใดที่แน่นอนสมาชิกของพรรคการเมืองนั้นมักเปลี่ยนสังกัดพรรคได้ง่ายเมื่อเกิดความไม่พอใจ การกระทำของหัวหน้าพรรคหรือเมื่อเห็นว่า พรรคใหม่จะทำให้ตนได้ประโยชน์มากกว่า

๑.๓ พรรคในลักษณะที่มี charismatic leadership มีข้อที่น่าสังเกตประการหนึ่งก็คือ ผู้ที่เข้าร่วมกลุ่มมักจะมี ความหวังที่จะต้องการได้ ประโยชน์ส่วนตัวจากหัวหน้าพรรค

เช่นได้ตำแหน่ง ได้มีรายได้หรือผลประโยชน์
อย่างอื่น ๆ เป็นประการสำคัญมากกว่าที่จะ
คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมของชาติ

๒. ปัญหาพรรคการเมืองที่เกิดขึ้นตามกฎหมายพรรคการเมือง

ข้อนี้อธิบายได้ง่าย ๆ ว่ากฎหมายมีบทบาทเพียงแต่จะ ช่วยให้การ จัดรูปพรรค การเมืองเป็นไปอย่างมีระเบียบเรียบร้อย แต่กฎหมายไม่อาจจะบังคับกาล ให้พรรคการเมืองพ้นจากข้อบกพร่องและอุปสรรคทั้งปวงได้ ถ้าหากสภาพของสังคมยังไม่อาจที่จะทำให้พรรคการเมืองมาจากความรู้สึกความ ต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง ถ้าหากสภาพของสังคมยังมีแนวโน้ม หรือลักษณะที่จะเกื้อกูลให้พรรคการเมืองยึดหลักบุคคลเป็นรากฐานของพรรค แทนที่จะยึดหลักการเป็นเกณฑ์ได้ จำนวนพรรคการเมืองก็ การจำกัดกัการพรรคการเมืองก็ นโยบายของพรรคการเมืองก็ เป็นความต้องการของประชาชน สิ่งเหล่านี้จะเข้ารูปเข้ารอยมีมาตรฐาน ถ้าหากประชาชนได้มีการศึกษาและมีความเข้าใจในการปกครอง หรือมีการพัฒนาทางการเมืองแล้ว การกำหนดสิ่งเหล่านี้ขึ้น

ในรูปของกฎหมายเป็นการช่วยแก้ไขใน ปลายเหตุเท่านั้น ไม่ใช่เป็นการแก้ไขในสาเหตุที่แท้จริง หรือถ้าจะพิจารณาอีกแง่หนึ่งกฎหมายในลักษณะนี้เป็นการแก้ปัญหาคำชั่วคราวเท่านั้น การที่จะให้พรรคการเมืองที่ดีหรือระบบพรรคการเมืองที่ดี จึงอยู่ที่การเร่งพัฒนาประชาชนในด้านเศรษฐกิจสังคมและการศึกษา เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และการปฏิบัติที่ถูกต้องในระบอบการปกครองตนเอง การพิจารณาว่า ประเทศใดประเทศหนึ่ง ควรจะมีพรรคการเมืองกี่พรรค มีการจัดระเบียบชาติประการใด มีบทบาทประการใดเป็นการเสียเวลาโดยเปล่าประโยชน์ และเป็นการ absurd โดยแท้ถ้าหากจะคิดว่าข้อที่พิจารณาเช่นนั้นจะเป็นการวางรากฐานพรรคการเมืองในประเทศ

๓. ความขัดกันระหว่าง ideology กับพรรคการเมือง

ปัญหาข้อนี้อธิบายได้ว่า ในเขตที่มีความขัดแย้งกัน ระหว่างอุดมการณ์ หรือลัทธิการเมืองนั้น ลัทธิมากซิสต์มักจะใช้การขยายตัวทางการเมืองเข้าแทรกซึมในองค์กรการของพรรคตรงกันข้าม ทั้งนี้เพื่อที่จะเข้าครอบงำกลไกสำคัญด้านการปกครองของประเทศ ซึ่งมักจะดำเนินขึ้นแรกโดยการแสวงหาอิทธิ

พลเหนือพรรคการเมืองทั้งหลาย ในประเทศ
ตัวอย่างเช่นนี้ จะเห็นได้จากที่ฝ่ายมากซิสต์
เลนินนิสต์จะตั้งขบวนการแนวร่วมในประเทศ
ต่าง ๆ โดยให้ขบวนการทางการเมืองของ
ตนเป็นแกนกลาง และหาทางรวมเอากลุ่ม
การเมือง และพรรคการเมืองทั้งหลายใน
ประเทศมาร่วมด้วย การดึงเอาพรรคการเมือง
เมืองอื่น ๆ มาอยู่ในขบวนการแนวร่วมนี้
อาจจะกระทำได้โดยการแปลงมาในรูปขบวน
การชาตินิยม ขบวนการต่อต้านอาณานิคม
เป็นต้น พรรคการเมืองที่อาจประสบอัน
ตรายจากวิธีการเช่นนี้ ก็คือพรรคการเมือง ที่
ถือเอาบุคคลเป็นเกณฑ์ คือ รวมอยู่กับผู้นำ
กลุ่มต่าง ๆ ภายในประเทศ ฝ่ายมากซิสต์
อาจจะดึงพรรคเหล่านี้ มาเป็นเครื่องมือของ
ตนได้ง่าย เพียงแต่หาทางมีอิทธิพลเหนือผู้
นำของกลุ่มการเมือง และพรรคการเมืองใน
ประเทศเท่านั้น

๔. ปัญหาเกี่ยวกับ means และ ends ของ พรรคการเมือง

พึงถือว่าพรรคการเมืองนั้นเป็นแต่เพียง
ปัจจัยเสริมสร้าง หรือเครื่องมืออย่างหนึ่งที่จะ
ช่วยให้เกิดประชาธิปไตยได้ แต่การที่

พรรคการเมืองจะเป็นเครื่องเสริมสร้างให้เกิด
ระบอบการปกครองประชาธิปไตย ที่แท้จริง
ในประเทศแคะไหนเพียงไรนั้น อยู่ที่พรรค
การเมืองแต่ละพรรค ว่ามีความเข้าใจ ในการ
ใช้วิธีการ (means) และมีวัตถุประสงค์
(ends) ที่สอดคล้องกับหลักการแห่งประชาธิปไตยหรือไม่

วิธีการที่พรรคการเมืองนำมาใช้ก็ดี และ
วัตถุประสงค์ที่พรรคการเมืองยึดมั่นก็ดี เป็น
ปัจจัยสำคัญที่จะสร้างสิ่งแวดล้อม บรรยากาศ
ที่โน้มนำให้เกิดการปกครองตนเองของประ
ชาชนในประเทศ วิธีการที่ใช้ควรจะเป็น
การปฏิบัติแบบยุติธรรม (fair-play) โดย
เฉพาะ ในความเกี่ยวพันระหว่างพรรค การ
เมืองด้วยกัน นอกจากนั้นภายในพรรคการเมือง
แต่ละพรรคควรจะต้องเปิดโอกาสให้ราษฎร
ที่เป็นสมาชิกได้แสดงความคิดเห็น และ
ถ้าแม้ราษฎรจะไม่สามารถแสดงความคิดเห็น
ได้ ก็ควรจะให้แสดงความต้องการ หรือ
ความปรารถนาของตน พรรคการเมืองอาจจะ
ชี้ชวนแสดงแนวความคิด แนวนโยบายแนะ
ช่องทาง หรือแสดงความเชื่อในอุดมการณ์
ที่ปฏิบัติอยู่ แต่ทั้งนี้จะต้องไม่ใช่เป็นรูป

indoctrination ซึ่งเป็น one-way information วิธีการที่พรรคใช้กับสมาชิกควรจะเปลี่ยนเป็น two-way information ซึ่งจะเป็นการกระตุ้นสนับสนุนและฝึกอบรมให้ราษฎรสามารถแสดงความเป็นตัวของตัวเอง มีความมั่นใจในความสามารถของตน มีความกิริวีเริ่มและจะช่วยสะท้อนความต้องการของประชาชนให้พรรคการเมืองได้ทราบ เพื่อจะได้ปรับปรุงแก้ไขแผนนโยบายให้เหมาะสม วิธีการที่เป็นรูป one-way information นั้นนอกจากทำให้เกิดการผูกขาดบังคับใช้ความคิดของผู้มีอิทธิพลกลุ่มน้อยซึ่งสังกัดพรรค (เช่น บุคคลที่เป็นผู้นำหรือปัญญาชนที่สังกัดอยู่ในพรรค) เทนือสมาชิกของพรรคแล้ว ก็ยังทำให้ประชาชนหรือสมาชิกซึ่งสังกัดพรรคไม่อาจจะพัฒนาตัวเองให้เป็นบุคคลที่มีคุณค่าตามระบอบประชาธิปไตยได้ กลายเป็นว่าผู้ฉลาดก็ฉลาดต่อไป คนโง่ก็โง่ต่อไป มีผู้สั่งการ มีผู้ปฏิบัติ ซึ่งขัดต่อหลักประชาธิปไตยที่ว่าในการเกี่ยวพันตามระบอบนั้นนั้น จะต้องประชาชนแต่ละคนควรจะให้มีโอกาสปรับปรุงตนเอง

เองให้มีคุณค่าและมีความสามารถที่จะมีส่วนร่วมมีเสียงในการกำหนดนโยบายได้ ในแง่ของความมุ่งหมาย (ends) ของพรรคการเมืองนั้น แม้ว่าจะมีความต้องการเข้าไปเป็นรัฐบาลหรือนำนโยบายไปใช้ให้บังเกิดผลในทางการเมืองการปกครอง แต่ก็ต้องระลึกว่าไม่ใช่หวังจะผูกขาดอำนาจในทางการเมืองการปกครองตลอดไป การอยู่ในตำแหน่งได้นานแค่ไหนเพียงไร พรรคการเมืองพึงยอมรับว่าเป็นเรื่องที่ประชาชนเจ้าของประเทศจะเป็นผู้ตัดสิน พรรคการเมืองอาจจะแข่งขันกันเป็น ผู้นำของประชาชน (๑) พรรคการเมืองอาจแข่งขันกันเสนอทางเลือกหรือนโยบายที่ดีให้กับประชาชน (๒) พรรคการเมืองอาจทำหน้าที่ชักจูงให้ประชาชนเห็นคล้อยตามในสิ่งที่ตนเชื่อ แต่ผู้ที่จะเป็นผู้กำหนดว่าพรรคการเมืองใดควรเป็นตัวแทนของประชาชนในการปกครอง ก็คือประชาชนนั่นเอง หมายความว่าพรรคการเมืองทั้งหลายต้องมีความเห็นพ้องต้องกันในเรื่องการกำหนดความมุ่งหมาย จะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนตัดสินใจได้อย่างกว้างขวาง และถ้าประชาชนได้ตัดสินใจไปประการใด

(๑) R.M. MacIver, *The Web of Government* (New York, Macmillan, 1947), p. 213; E.E. Schattschneider, *Party Government*, (New York: Rinehart and Co. 1942) p. 51.

(๒) Merriam and Gosnell, *The American Party System* (New York: The Macmillan Company 1940), p. 12.

แล้วก็ต้อง ยอมรับ และพร้อมที่จะแข่งขันกันในโอกาสต่อไป

๕. ปัญหาเรื่องพรรคการเมืองกับข้าราชการประจำ

ในแง่ของหลักวิชาการแล้ว ฝ่ายการเมืองกับฝ่ายประจำควรจะแยกออกจากกัน เพราะการเกี่ยวพันกันระหว่าง ๒ ฝ่ายนี้อาจจะมีปัญหาหลายประการ แต่ในเรื่องของความเกี่ยวพันระหว่างพรรคการเมืองกับข้าราชการประจำนั้นมีปัญหาที่น่าพิจารณาดังนี้

ประการแรกพิจารณาในแง่ที่ว่าข้าราชการก็คือ ประชาชนของประเทศคนหนึ่ง ควรจะมีสิทธิตามรัฐธรรมนูญ ในการที่จะเข้าแสดงความคิดเห็นในการปกครองประเทศ เลือกนโยบายที่ตนมีความพอใจมากที่สุด ตลอดจนควรจะมีโอกาสในการรวมกลุ่มการเมืองได้ ถ้าถือตามเหตุผลเช่นนี้ ก็น่าที่จะให้ข้าราชการเข้าไปมีส่วนในพรรคการเมืองหรือสังกัดพรรคการเมืองได้ แต่ถ้าพิจารณาอีกแง่หนึ่งว่าข้าราชการนั้นเป็นบุคคลที่มีฐานะเป็นพิเศษแตกต่างกับประชาชนทั่วไป ในแง่ที่ว่ามียออำนาจ มีหน้าที่ มีบทบาทโดยเฉพาะ ไม่เหมือนกับบุคคลธรรมดา ข้าราชการต้องทำหน้าที่ ในการให้ บริการสาธารณะต่อ ประชาชนโดยไม่เลือกหน้า นโยบายของชาติ

มาปฏิบัติโดยสุจริตและยุติธรรม โดยฐานะและบทบาทเช่นนี้ข้าราชการ จึงน่าจะวางตนให้เป็นกลาง ปราศจากอคติใดๆ การที่ข้าราชการเข้าพรรคการเมืองอาจจะทำให้เกิดพันธะถือพรรคถือพวก ซึ่งอาจจะทำให้เกิดการแตกแยกหรือเสียความยุติธรรมได้ เพราะการเข้าเป็นสมาชิกของพรรคการเมืองนั้นจะต้องมี moral obligation และจะต้องมี loyalty ต่อพรรคเป็นประการสำคัญ ในประเทศด้อยพัฒนาอาจมีเหตุผลว่าการให้ข้าราชการประจำเกี่ยวพันกับการเมือง หรือสังกัดพรรคการเมืองนั้น จะเป็นผู้นำหรือประคับประคองประชาชน เพราะประชาชนช่วยตัวเองไม่ได้ แต่ก็มีปัญหาเพิ่มขึ้นอีกว่า ถ้าข้าราชการสังกัดพรรคการเมืองแล้ว ก็จะทำให้ทางสนับสนุนพรรคการเมืองที่ตนเป็นสมาชิกอยู่จนถึงขนาดอาจทำให้พรรคการเมืองอื่นๆ เสื่อมโอกาสในการที่จะเข้าผลัดเปลี่ยนกันปกครองประเทศ ซึ่งถ้าข้าราชการที่สังกัดพรรคการเมืองปฏิบัติเช่นนั้น ก็เท่ากับไม่สนับสนุนให้เกิดความเป็นประชาธิปไตยภายในประเทศ คือแทนที่จะเป็นพี่เลี้ยงนำไปสู่ประชาธิปไตย กลับคัดหนทางที่ประชาชนจะฝึกฝนตนเองในการปกครองตนเองได้

ปัญหาที่น่าจะนำมาพิจารณาในที่นี้ก็คือ

ข้าราชการ ควรจะ เกี่ยวข้อง กับการ เมืองใน ลักษณะใด ? เป็นสิ่งที่แน่นอนที่ว่าข้าราชการก็คือประชาชนซึ่งเป็นเจ้าของประเทศควรจะให้ความสนใจในทางการเมือง และก็มีใช่เป็นสิ่งแปลกประหลาดอัน ใดที่ข้าราชการจะมีความพึงใจในปรัชญาการเมือง อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือนโยบายอย่างใดอย่างหนึ่งของพรรคหนึ่งพรรคใด แต่ความพึงใจดังกล่าวนี้หาเป็นเหตุผลเพียงพอที่จะทำให้ข้าราชการ ต้องเข้าผูกพันกับพรรค การเมืองใด ๆ จะต้องมีความพึงใจที่จะต้องจงรักภักดีหรือปฏิบัติตามพรรค การเมือง นั้นจนละทิ้งธรรมะแห่งความเป็นข้าราชการ ซึ่งเป็นผู้รับใช้ประเทศชาติ หรือประชาชนเป็นส่วนรวม หรือเข้าไปเกี่ยวข้องกับกลไกของพรรคการเมืองอย่างใกล้ชิด เพราะถ้าเป็นเช่นนั้นผู้นั้นก็ทำให้ข้าราชการไม่ กลับเป็นนักการเมืองท้องถิ่นพวกถือพ้อง และเมื่อข้าราชการในแบบนัก การเมืองดังกล่าวปฏิบัติสิ่งใดก็หาความเป็นกลางได้ยากและมักจะทำสิ่งใดที่จะนำเจตนารมณ์ของพรรคที่ตนสังกัดอยู่มาใช้หรือพยายามหาข้ออ้าง (justification) เพื่อสนับสนุน (cause) ของพรรคของตน ถ้าเช่นนั้น ข้าราชการในฐานะที่เป็น

ประชาชนคนหนึ่งของประเทศควรจะเกี่ยวพันกับพรรคการเมืองในทำนองใด ข้อที่จะเสนอในที่นี้ก็คือ ข้าราชการควรจะปฏิบัติตนไปในลักษณะที่เป็นผู้รักษาสผลประโยชน์ของชาติเป็นส่วนรวม ไม่ใช่ของกลุ่มการเมืองกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เพื่อประโยชน์ในระยะเวลานานสั้น จะต้องมองทุกสิ่งทุกอย่างด้วยสายตาที่กว้างไกล จะต้องมีใจเป็นธรรมและไม่หวั่นไหวต่อเครื่องล่อใจ จะต้องยึดความ เจริญ ของชาติ บ้านเมือง ในแนว ทางประชาธิปไตยเป็นหลัก จะต้องทำหน้าที่เป็นผู้ประคับประคองประชาชนให้พัฒนาตนเองให้ก้าวหน้าไปสู่ระบอบประชาธิปไตย โดยการเอื้ออำนวยความช่วยเหลือแก่พรรค การเมืองหรือกลุ่มการเมืองทุกพรรคที่ทั้งขึ้นด้วยเจตนาอันสุจริต ช่วยแก้ข้อบกพร่องและชี้ทางที่ถูกต้องให้พรรคการเมืองต่าง ๆ ช่วย ให้พรรคการเมืองต่าง ๆ ได้แข่งขันกันโดยสุจริตยุติธรรม และช่วยรักษาสผลประโยชน์ของประชาชนเป็นที่ตั้ง

ฉะนั้นปัญหาความเกี่ยวพัน ระหว่างข้าราชการกับพรรคการเมืองจึงมีลักษณะ ที่ละเอียดอ่อนอาจเป็นคุณและเป็นโทษก็ได้อยู่ที่ “ความพอเหมาะพอควร” “น้ำใจที่ดีประโยชน์ส่วนรวมของบ้านเมือง” “เจตนาที่จะช่วย

ให้เกิดความเป็นประชาธิปไตย” หากไปผูกมัดตนเองกับพรรคการเมืองจนเกือบจะกลายเป็นนักการเมืองที่มุง ไม่ให้กลุ่มของตนเองต้องเสียประโยชน์แล้ว ก็จะทำให้เสียความเป็นธรรมและต้นทุนที่จะเอาชนะ และข้าราชการเป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบมีอำนาจที่จะใช้กฎเกณฑ์ในทางราชการได้ ก็อาจจะใช้ประโยชน์ที่ตนมีอยู่เพื่อเกื้อกูลพวกของตน เช่นนี้ความหวังที่จะให้ข้าราชการเป็นพี่เลี้ยงของประชาธิปไตยก็จะห่างไกล กลายเป็นว่าที่ข้าราชการเกี่ยวข้องกับพรรคการเมือง เพื่อให้ช่วยทำให้เกิดความเป็นประชาธิปไตย แต่ผลที่บังเกิดขึ้นกลับเป็น ความไม่เป็นประชาธิปไตย

ในทางตรงกันข้ามหากข้าราชการให้ความสนใจกับการเมือง คอยให้ความเกื้อหนุนโดยไม่เลือกพรรคเลือกกลุ่ม ถือเจตนาที่มุง มันจะให้บังเกิดการประพฤติปฏิบัติที่เป็นประชาธิปไตย ก็น่าจะบังเกิดผลดีแก่พรรคการเมืองโดยทั่วไป เป็นการเริ่มประเพณีในทางการเมือง บทเรียนทางการเมืองให้กับประชา

ชนเกี่ยวกับเรื่องความสุจริต ยุติธรรม ความเสมอภาค และเสรีภาพทางการเมืองที่จะเป็นบรรทัดฐาน แห่งพฤติกรรมทางการเมืองในเวลาต่อไป

ที่กล่าวมานี้ เป็นข้อคิดเกี่ยวกับปัญหาต่างๆที่น่าจะเกี่ยวข้องกับพรรคการเมืองโดยทั่วไป เป็นเหตุผลในเชิงวิชาการโดยพิจารณาจากสมมุติฐานที่น่าจะเป็นไปได้ อย่างไรก็ตาม สมมุติฐานเหล่านี้จะเป็นจริงหรือไม่แค่ไหนเพียงไรนั้นอยู่ที่การพิสูจน์ทดลองจากสถานะที่แท้จริงของประเทศในขั้นนี้เป็นเพียงแต่เสนอแนะเพื่อเป็นข้อพึงระลึกว่าปัญหาที่อาจจะเกิดมาจากการใช้ระบบพรรคการเมืองนั้นมีอะไรบ้าง เพราะระบบพรรคการเมืองซึ่งเป็นสถาบันสำคัญอันหนึ่งของประชาธิปไตยนั้น หากใช้ไปในทางที่ถูกต้องก็จะเป็นประโยชน์ต่อประเทศ อย่างมากมาย แต่ถ้าได้ริเริ่มใช้ในแนวทางที่ไม่เหมาะสมแล้วพรรคการเมืองนั่นเอง จะเป็นตัวอุปสรรคขัดขวางความเป็นประชาธิปไตย